

UOT 159.922

Ə.İbrahimova

magistrant

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68

E-mail: eesmaye@mail.ru

TƏLƏBƏ GƏNCLƏRİN ŞƏXSİYYƏTLƏRİNİN STRUKTURUNDA CİNSİ XÜSUSİYYƏTLƏRİN TƏHLİLİ

Açar sözlər: Gənclik, şəxsiyyət, tələbə, universitet, təhsil, oğlanlar, qızlar

Bu məqalədə tələbə gənclərin şəxsiyyətlərinin strukturunda mövcud olan cinsi xüsusiyyətlərdən bəhs olunmuş və onların tələbə oğlan və qızların davranışına, ünsiyyət tərzinə, ailədə və cəmiyyətdə tutduqları mövqeyə təsiri təhlil olunmuşdur.

А.Ибрагимова

АНАЛИЗ ПОЛОВЫХ ХАРАКТЕРИСТИК В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ МОЛОДЁЖИ

Ключевые слова: юность, личность, университет, образование, мальчики, девочки

В этой статье проведён анализ половых характеристик в структуре личности студентов молодёжи и его влияние на общение между студентами-мальчиками и студентами-девочками, а также их поведение и занимаемая позиция в семье и в обществе.

A.Ibrahimova

ANALYSIS OF SEXUAL CHARACTERISTICS IN THE STRUCTURE OF THE PERSONALITY OF YOUNG STUDENTS

Key words: Youth, personality, student, university, education, boys, girls

This article deals with sexual characteristics existing in the structure of student youth personality and their influence on the behaviors and communication style of the student boys and girls, the position they hold in the family and society have been analyzed.

Gənclik həyatın sosial dəyərlərə uyğun təklif etdiyi şəxsi keyfiyyətlərin müstəqil seçim dövrüdür. Gənclikdə qazanılmış xüsusiyyətlər şəxsiyyətin sonrakı yaş dövrlərində özünü göstərəcək psixoloji və sosial kamilləşmənin istiqamətini müəyyənləşdirir. Məhz bu dövrdə hər bir şəxsdə həyata müstəqil baxış, fərdi həyat imici və əxlaqi dəyərlərə uyğun müstəqil davranış formalaşır. Həm oğlan, həm də qızlar üçün gənclik dövrünə xas olan ümumi xüsusiyyətlərlə yanaşı müstəqillik əldə etmiş fərqli xüsusiyyətlər kompleks halda birləşərək gənc qız və oğlanın cinsi fərqlə xarakterizə olunan psixoloji portretini müəyyənləşdirir. Gəncliyə məxsus cinsi xüsusiyyətlər sonrakı yaş dövrlərində həyatın tələbinə uyğun təkmilləşərək yaşayış tərzinin müsbət və ya mənfi emosional çalarlarla zənginləşdirilməsində başlıca amilə çevrilir. Nümunəvi şəxsiyyət stereotipinin seçimində təhsil sisteminin tələbə gənclərə təsiri böyükdür. Nəticə isə cəmiyyət üçün yararlı, yüksək səviyyəli gənclik xüsusiyyətlərinin daşıyıcıları olan şəxsiyyətlərin mövcudluğuna zəmanətdir. Təhsildən kənarında gənclərin bu seçimi təbii şəraitdə baş verdiyindən nəticə əksər hallarda ürək açan olmur.

Tələbəlik illərini yada salsaq, bunun necə stresli bir o qədər də gözəl illər olduğunu görürük. Bu gün bütün insanlar üçün universitet oxumaq bütün problemlərin həlli olaraq görülür. Əgər tələbəni kobudca qruplaşdırsa, yetkinliklə uşaqlıq dövrünün arasında, özünə gələcəkdə sosial yetkinlik qazanmağa və bu cəmiyyətdə bu dünyada özünə yer tutmağa çalışan fərd nəzərdə tutulur. Gənclik dönəminə tuş gələn tələbəlik ən aktiv və ən dəyişkən həyat mərhələsidir. Bu dövrdə aktivlik həm fiziki həm də psixoloji formatda biruzə verir. Hələ tələbə adının qazanılmasından əvvəl, abituriyent bir çox psixoloji gərginliklərə məruz qalır. Universitet oxumağın ən əsas məqsədi müəyyən bir peşəyə, işə sahib olmaq bununla da müəyyən sosial hörmət qazanaraq, status sahibi olmaqdır. Eyni zamanda şəxsiyyətini inkişaf etdirməkdir. Bütün bunları abituriyent gözləri qarşısına gətirərək stress dediyimiz hala düşə bilər. Tələbə adını aldıqdan sonra da yeni stress mənbələri yaranır. Adətən tələbələr imtahanlarla bağlı problemləri universitet müəllimlərinin ya da xüsusi tütörlərin köməyi ilə həll edirlər.

Tələbə gənclər arasında cinsi xüsusiyyətlərinə görə də fərqlər vardır. Mövcud metodika üzrə aparılmış tədqiqatdan əldə edilmiş nəticələrə əsasən tələbə qız və oğlanların fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri təyin edilir. Məqsəd tələbə gənclərin cinsi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi ilə bağlıdır. Tələbə qızlarla aparılan tədqiqatlardan sonra müəyyən olunmuşdur ki, həyat şəraiti və yaş dövrləri ilə bağlı dəyişikliklərin təsiri böyükdür. A qrup qızlarda zəiflik, qayğıkeşlik, mehribançılıq və gəncliyin gözəlliyi, B qrup qızlarda övlada məhəbbət və ana olmağı ilə fəxr etmə hissi, C qrup qızlarda isə koryeraya meylik, problemlərdən qorxmazlıq kimi xüsusiyyətlər özünü qabarıq şəkildə göstərir. Belə təbii müşahidədən bəlli olmuşdur ki, A qrupunda təsvir olunmuş

gənc qıza xas olan xüsusiyyətləri demək olar ki, əksər subay qızlarda, B qrupunda təsvir olunmuş ana obrazına xas olan xüsusiyyətləri isə ana olmuş qadınların çoxusunda izləmək mümkündür. C qrupunda təsvir olunmuş qadın surətinə xas olan xüsusiyyətlər ictimai həyatda daim öndə olmağa alışmış qadınlarda tez-tez təsadüf olunur. Təhsildə və ictimai həyatda aktiv olmayan qızlar isə həyatın onlara bəxş etdiyi yaşam tərzilə çox vaxt tez barışırlar. Ali arzular uğrunda mübarizəni isə çox vaxt özləri üçün əlçatmaz hesab edirlər. Deməli, qızların təlim-tərbiyəsi onların xüsusiyyətlərinin formalaşmasına təsir edən amillərdəndir. Bu proses həmçinin onların özlərinə həyat partnyorlarının seçiminə və seçimdən aslı olaraq sonrakı talelərinə də böyük təsir göstərir. Səmimilik göstəricilərinə görə aparılan tədqiqatlarda müəyyən olunmuşdur ki, qızlarda məsuliyyət və ünsiyyətçilik kimi xüsusiyyətlər daha üstünlük təşkil edir. Bu nəticə həm oğlanların qızlara verdiyi qiymətlər, həm də qızların qızlara verdiyi qiymətlər əsasında müəyyənləşdirilib. Tələbə qızların mövcud gənclik müstəqilliklərinin səviyyəsini yoxlamaq baxımından tədqiqatlar da aparılmışdır. Tədqiqatdan sonra müəyyən olunmuşdur ki, qızlar gənclik dövründə müstəqildirlər, lakin müstəqillik səviyyəsi çox da yüksək deyil. Qızların daha çox müstəqillik nümayiş etdirdikləri sahə sənət seçimi ilə bağlıdır. Qızlar ailə qurmaqla, müstəqilliklə bağlı daha az müstəqillik nümayiş etdirirlər. Belə tədqiqatlardan məlum olur ki, qızlarda müstəqilliklə bağlı səviyyənin yüksək olmaması onlarda iradi keyfiyyətlərin formalaşmasına analoji təsir edir.

"Kişilik" əks cinsdən fərqlənməyə əsas verən psixoloji və fizoloji xüsusiyyətlərin məcmusudur. Gənc kişi şəxsiyyətinin hansı səpkidə formalaşması onların ünsiyyət dairələrində olan nüfuzundan bəllidir və bu nüfuz şəxsiyyətin formalaşmasının sonrakı gedişatının proqnozunu təyin etməyə əsas verir. Gənclikdə oğlanların əldə etdikləri nüfuz əsasən onların "kişilik" stereotip seçimlərinin düzgün olub-olmaması faktını da müəyyənləşdirmək mümkündür. Kişi şəxsiyyətinin formalaşması prosesi gənclik dövründə əks cins nümayəndələri ilə münasibətdə imtahana çəkilərək gənc oğlanlara imkan verir ki, xüsusiyyətlərində olan pozitiv və ya neqativ yönümü müəyyənləşdirsinlər. Bu dövrdə düzgün müəyyənləşdirilməmiş seçim dəyişdirilə bilər. Gənclik dövründə həmçinin, formalaşmamış bəzi kişilik xüsusiyyətlərinin formalaşdırılmasına və ya qazanılmış kişilik xüsusiyyətlərinin sosial persepsiya qanunlarına uyğun müstəqil şəkildə tənzimlənməsinə də şans verilir. Gənclikdə təsdiqlənmiş kişilik xüsusiyyətləri sonrakı dövrlərdə möhkəmlənərək qurulmuş ailə həyatına və ailə üzvlərinin taleyinə birbaşa təsir göstərir. Təbii şəraitdə aparılmış müşahidələr nəticəsində məlum olmuşdur ki, bəzi tip oğlan tələbələr eqlitar ailə tipinə, bəzi oğlan tələbələr isə patriarxal ailə tipinə üstünlük verir. Oğlanlarla qızları müqayisə edərkən məlum olmuşdur ki, oğlanlarda təşkilatçılıq, məlumatlılıq,

kollektivçilik, həmrəylik üstünlük təşkil edən xüsusiyyətlərdəndir. Tələbə oğlanlarda iradi davranış və vərdişlərin təkmilləşməsi prosesi maneəsiz həyata keçirilir. Tələbə oğlanlar daha realistdirlər. Oğlanlar hər hansı bir məsələ ilə bağlı dəqiqliyə daha çox fikir verirlər. Qızlarda isə romantikaya meyillilik, daha tez hissiyata qapılma və həssaslıq daha yüksəkdir. Oğlanlar risk və iradi səy tələb edən işlərə girişib onu başa çatdırmağa çalışdıqları halda, qızlar xəyala dalmağı və iradi səy tələb edən işdən çəkinməyi məqbul sayırlar. Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, qızlarda ünsiyyətçilik kimi xüsusiyyətin oğlanlara nisbətən üstünlük təşkil etməsinin səbəbi qızlar oğlanlara nisbətən tez dil açır və tez yeriyir. Bəzi müəlliflərin fikrincə qızların şifahi nitqinin inkişafı, onların nitq orqanlarının erkən inkişafı, onların anaları ilə dərin ünsiyyətdə olmaları ilə bağlıdır. Oğlanlarda bəzi xüsusiyyətlərin daha yüksək olmasının səbəblərindən biri də onların fizioloji imkanlarının geniş olması ilə izah olunur. Oğlanlarda cəsarətin yüksək səviyyədə olmasının səbəbi də ele budur. Tələbə oğlan və qızlar üzərində aparılmış tədqiqatlar onların kişi və qadın cinsinə uyğun müəyyən xüsusiyyətlərə malik olduqlarını və bu xüsusiyyətlərin onların davranışına, ünsiyyət tərzinə, ailədə və cəmiyyətdə tutduğu mövqeyə əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdiyini göstərir. Tələbələrin şəxsiyyətinin strukturunda özünü göstərən cinsi xüsusiyyətlər həm də cəmiyyətdə mövcud olan gender fərqlərinə təsir göstərən amillər kimi qiymətləndirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Həmzəyev M.Ə. Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları Bakı, Adiloğlu, 2003.
2. Əzimli Q.E. Yaş və pedaqoji psixologiyanın müasir problemləri. Ali məktəblər üçün tədris vəsaiti; Bakı. Nurlan, 2008.
3. Qurbanova L. Tələbə gənclərin şəxsiyyətlərinin strukturunda cinsi xüsusiyyətlərin fərqi. Psixologiya elmləri namizədi adını almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Sumqayıt, 2005, 136 s.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.10.2018

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 15.12.2018

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 27.12.2018

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 sayılı qərarı ilə çap olunur.